

Çoklu Ortam Yaklaşımı Çerçevesinde Sözlü Çeviride İki Değerli Yapılar*

DR. ÖĞR. ÜYESİ **BURAK ÖZSÖZ****

Öz

İki değerli yapılar (bivalent elements) farklı dillerde biçim ve ses değeri açısından benzeyen dil göstergeleri olarak tanımlanabilir. Uzlaşımın ve mutabakatın evrensel bir göstergesi haline dönüşen “okey” ve “yes” gibi tek sözcüklü sözceler ilk akla gelen iki değerli yapılara örnek gösterilebilir. Bu yapıların ortak bir zeminde tek dilin konuşulmadığı bildirişim ortamlarında muhataplar arasındaki anlam müzakeresini belli ölçüde kolaylaştırdığından söz etmek mümkündür. Bununla birlikte, iki değerli yapıların sözlü çevirmen tarafından nasıl ele alınması gerektiği etkileşimsel sonuçları bakımından incelenmelidir. Zira iki farklı dilde biçim ve/veya ses değeri açısından aynı veya benzer olan bu yapılar kültürel ve toplumsal uzlaşım çerçevesinde ele alındığında bağlamsal özellikleri bakımından farklı anlamlar içerebilir. Bu çalışmada, iki değerli yapıların yanı sıra yaklaşık iki değerli (near-bivalent) yapıların çevirmen tarafından çevrildiği veya çevrilmediği durumlar üzerinde durulacak ve bu sözcelem durumlarının çevirmenin iktidar pozisyonu ve söz sırası alma düzeneği üzerindeki olası etkileşimsel sonuçları irdelenecektir. Çoklu ortam yaklaşımının (multimodal approach) benimsendiği bu çalışmada konuşma çözümlemesinin sunduğu kavramsal gereçlerden de faydalanılacaktır.

Anahtar sözcükler: iki değerli yapılar, konuşma çözümlemesi, çoklu ortam yaklaşımı

BIVALENT ELEMENTS IN INTERPRETER-MEDIATED SETTINGS WITHIN THE FRAMEWORK OF MULTIMODAL APPROACH

Abstract

Bivalent elements can be defined as linguistic signs that are similar in form and sound representations in different languages. One-word utterances such as “okay” and “yes”, which have become universal indicators of mutual understanding and acknowledgment, can be shown as examples of the bivalent structures that come to mind first. It is possible to suggest that these structures facilitate the negotiation of meaning between interlocutors to a certain extent in communication where a single language is not spoken on common ground. However, how the bivalent structures should be handled by the interpreter is to be examined in terms of their interactional consequences because these structures may contain different meanings in different contexts when considered within the framework of cultural and social conventions. In this study, situations of enunciation where bivalent and near-bivalent structures are rendered or left unrendered by the interpreter will be emphasized and the possible interactional consequences of

* 29 Eylül-1 Ekim tarihleri arasında, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi’nde düzenlenen Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Marmara Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, burak.ozsoz@marmara.edu.tr, orcid: 0000-0002-5706-3403

Gönderim tarihi: 17.10.2022

Kabul tarihi: 30.11.2022

these situations on the power relations of the interpreter and the turn-taking mechanisms will be examined. In this study, where the multimodal approach is adopted, the conceptual tools offered by conversation analysis will also be used.

Keywords: bivalent elements, conversation analysis, multimodality

GİRİŞ

Günümüzde, kitlesel göç ve farklı sosyal etkileşim amaçlı insan hareketliliği nedeniyle sözlü çeviri ve çevirmene duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Farklı dil ve kültüre ait insanların sözlü çevirmenin varlığında bulunduğu sözlü çeviri ortamlarında, katılımcılar fiziksel olarak bir arada yüz yüze iletişimde bulunabildikleri gibi ağ bağlantılı (web-connected) olarak farklı uzamlarda da etkileşime girebiliyorlar. Bu çalışmada ele alınacak diyalog çevirisi ortamları, temelde ardıl çeviri bağlamında değerlendirilir ve muhataplar ekseriyetle aynı etkileşimsel uzamı paylaşmak suretiyle birbirlerinin dilsel ve dilsel olmayan davranışlarını gözleme ve bu doğrultuda kendilerini uygun şekilde konumlandırma imkânı bulurlar. Bundandır ki, bu alana yönelik çalışmalar salt dilsel unsurlar ile yetinmemeli, farklı göstergesel kaynakların (semiotic resources) birbirleri ile nasıl etkileşime girdiğine odaklanmalıdır. Çoklu ortam yaklaşımının (multimodal approach) benimsendiği ve konuşma çözümlemesinin sunduğu kavramsal gereçlerin yol gösterici olacağı bu çalışmada, iki değerli ve yaklaşık iki değerli (near-bivalent) yapıların sözlü çevirmen tarafından nasıl ele alındığı, yüz yüze gerçekleşen sağlık çevirisi ortamlarının çevriyazısı¹ üzerinden irdelenecektir.

Bütüncül bir yaklaşımla, bildirişim ortamı sadece dilsel göstergeler ile sınırlandırılmaz ve bu bakış açısı çoklu ortam (multimodal) çerçevesinde değerlendirilir. Görünür birer katılımcı olan çevirmenlerin dilsel ve dildışı eylemleri ancak çoklu ortam yaklaşımı ile ele alındığında etkileşimsel sonuçları bakımından değerli kabul edilir. Zira farklı gösterge dizgelerine ait kaynakların bir arada incelenmesi, anlamın muhataplar arasında nasıl müzakere edildiğine ışık tutabileceği gibi söz sırası alma düzeneğinin müzakeresine de açıklık getirebilir. Üçlü katılımı, her iki tarafın da diline ve kültürel uzlaşılarına hâkim tek katılımcı olan sözlü çevirmen, sözlü çeviri ediminde bulunmanın ötesinde söz sırası alma düzeneğine de yön verir. Bu durum, çevirmenin dışında diğer katılımcıların sözel olduğu kadar sözel olmayan davranışlarında da gözlemlenebilir.

Üçlü katılımı sözlü çeviri ortamında, kurumsal taraf genelde bilginin kaynağı (epistemic authority) olarak kabul edilir. Bu, onun iktidar pozisyonunu güçlendiren bir durumdur. Söylem nesnesi olarak her iki dilde de biçim ve/veya ses değeri olarak özdeş/bendeş olan sözcüklerin kullanıldığı ve sözlü çevirmenin çeviri edimine ihtiyaç duyulmayan sözcelem durumlarında, çevirmeni bildirişime odaklama çerçevesinin dışında bırakan kurumsal taraf söz konusu iktidar pozisyonunu daha da güçlendirebilir. Bu tür özdeş/bendeş sözcükler iki değerli yapılar (bivalent elements) olarak adlandırılır. Muhataplar arasındaki iletişimi belli bir ölçüde kolaylaştırdığı düşünülen bu yapıların sözlü çevirmen tarafından nasıl ele alınması gerektiği, söz sırası ve anlam müzakeresi bağlamında olduğu kadar iktidar müzakeresi bağlamında da etkileşimsel sonuçları

¹ Bu çalışmada kullanılacak çevriyazı uzlaşıları (transcription conventions) için bkz. Ek 1.

bakımından irdelenmelidir. Devingen bir yapıya sahip sözlü çeviri söyleminin tüm yönleri ile çözümlenebilmesi ise çoklu model yaklaşımı ile mümkün olabilir. Sözlü çeviride böylesi mikro ölçekli söylem çözümlemesine dayalı çalışmalar yapabilmek ancak ilgili sözlü çeviri faaliyetlerinin görsel ve işitsel gerçek zamanlı kayıt altına alınması ile mümkün olabilir.

1. FARKLI GÖSTERGESEL KAYNAKLARIN ETKİLEŞİMİ: ÇOKLU ORTAM YAKLAŞIMI

Kress ve Van Leeuwen (2001, s. 20)'a göre, çoklu ortam yaklaşımı "göstergesel bir ürün veya durumun tasarımında kullanılan çeşitli göstergelere dayalı ortamlardır (modes)". Bu temel tanımlamanın ardından, erek dilde "mode" biçimbiriminden türetilen "modality" göstergesinin Türkçe kavramsal karşılığına dair bir ön müzakere faydalı olabilir. Kimi çalışmalarda, "modality" ve "multimodality" kavramları sırasıyla "kiplik" ve "çok(lu)kipli" olarak Türkçeleştiriliyor, lakin önerilen bu kavramsal karşılıkların yetersiz olduğu kanısına varmak zor değil. Gelenekçi bir yaklaşımla, dilbilgisel açıdan sözcenin emir, istek, gereklilik gibi anlamsal ifadeler taşıması "kiplik" (modality) kavramı çerçevesinde düşünülebilir. Buna karşın, bu tanımlama sözcenin parçasal unsurları (segmental) ile sınırlıdır ve dilsel olmayan gösterge dizgelerini dışarı bırakır. Bu sebepten, farklı göstergesel kaynakların etkin olarak kullanıldığı bildirişim durumlarını tanımlarken "multimodality" kavramının "çoklu ortam" olarak betimlenmesi uygun olabilir. Zira söz konusu bildirişim ortamlarının sözel boyutu kadar sözel olmayan boyutu da mevcuttur.

Çoklu ortam, farklı iletişim biçimlerinin birleşimine dayanan iletişim durumlarının nitelendirilmesidir (Bateman vd. 2017, s. 7). Gündelik yaşantıdaki türlü iletişim durumları ve o durumlara özgü göstergesel kaynaklar insanların anlamlandırma süreçlerini şekillendirir (Jewitt, 2009, s. 2). Örneğin yüz yüze etkileşimde, sözlü dilin imkânlarının yanı sıra el, kol ve baş hareketleri, yüz ifadeleri ve vücudun aldığı şekiller anlam üretme ve anlam çıkarma süreçlerine katkı verir. İnsanların farklı dizgelere ait bu göstergelere anlam vermekte çoğu zaman zorluk çekmediklerini söylemek mümkündür. Çoklu model yaklaşımında esas olan farklı iletişim biçimlerine ait gösterge türlerinin çeşitliliği değil, bu göstergelerin birbirleri ile olan etkileşimidir. Zira temel amaç, iki ya da daha fazla unsuru yan yana koymak değil bunları bir ilişki dâhilinde irdelemektir.

Türlü anlam üretme yolları bir arada görüntü verir ve birbirlerini var ederler. Görsel imgeleri yazılı gereçlerden, sözlü dili işaret dilinden ayırmak mümkün görünmemektedir. Bunun yanı sıra, çoklu ortam yaklaşımında, bir gösterge dizgesini ötekine tercih etmek, onu öncelemek veya birinin ötekine kıyasla daha yüksek bir iletişim potansiyeline sahip olduğunu söylemek doğru değildir. Elbette ki belli bir iletişim durumunda, bir dizge anlam üretme olasılığına dair daha etkin imkânlar sunabilir. Yine de önemli olan farklı potansiyele sahip göstergesel kaynakları birlikte ele almaktır. Bu birliktelik anlam üretme süreçlerine eşit ölçüde ve aynı istikamette katkı vermek olarak anlaşılmalıdır, zira kimi zaman dilsel olan dilsel olmayan ile denk düşmeyebilir, çatışabilir, biri ötekinin yerini alabilir, anlamını güçlendirebilir veya zayıflatabilir.

Jewitt vd. (2016, s. 7)'e göre, çoklu ortam yaklaşımının benimsendiği çalışmalar: insanların günlük yaşamlarında "dil" ile ne yaptıkları ile ilgilenen "dil kullanımına" odaklı bilim dallarından

beslenirler; ekseriyetle anlamın nasıl oluşturulduğunun izini sürebilecekleri kolay gözlemlenebilir toplumsal etkileşim durumlarının görsel kayıtlarına yönelirler; biçim ve anlamın incelikli özelliklerini betimlemek için mikro ölçekli materyal çözümlemesine izin veren çevriyazı yönteminin önemine vurgu yaparlar. Bu çalışmada da, benzer bir yöntem ile özgün diyalog çevirisi ortamlarının görsel işitsel kayıtlarının belli uzlaşılara dayalı olarak çevriyazısı gerçekleştirilmiş, çevirmenin söz sırası alma düzeneğinde kendini ve diğer katılımcıları dilsel ve dilsel olmayan kaynaklar ile nasıl konumlandığı ve onun iktidar pozisyonuna yönelik müzakerede (yaklaşık) ikili değerli yapıların nasıl kullanıldığı irdelenmiştir.

2. İKİ DEĞERLİ YAPILAR

İki değerli yapılar, Woolard (1998, s. 6)'ın özellikle iki dilli toplumlarda, her iki dilde de varlığını sürdüren sözcük veya parçaların (segments) tasvirine yönelik kullandığı bir kavramdır. Bu yapıların, eş asıllı diller arasında daha yaygın olması beklendik bir durumdur. Buna karşın, bir dil hiçbir akrabalığı olmayan uzak bir dilden ödünçleme yolu ile de iki değerli yapıların oluşumuna sebep olabilir. Ödünçleme sonrası, bu yapılar ses değeri açısından ödünçleyen dilin ses dizgesine uyarlanır. Çift dilli toplumlarda, iki değerli yapının hangi dil düzgüsüne ait olduğu hususunda tek bir sesbirim belirleyici olabilir. Bir başka dilden ödünçlenen “parçasal (segmental) birim”, bir zaman sonra ödünçleyen dilde öyle yerleşik bir hal alır ki o birimin artık hangi dile ait olduğu önemini yitirir. “Parçasal birim” ifadesinin tercih edilmesi nedensizliğe dayanmaz; zira ödünçlenen birimin sözcük düzeyi ile sınırlı olmadığına işaret edilir. Sözcük düzeyinin ötesinde sözdizimsel bir benzerlik de söz konusu olabilir (Gumperz, 1982, s. 85). Bu çalışmanın amacına uygun olarak sadece sözcük veya ardışık birkaç sözcük düzeyinde özdeş/bendeş yapılar ele alınacaktır.

Sözcük oluşumu ve sözdizimi bakımından özdeş/bendeş yapılar dışında, her iki dilde de varlığını sürdüren ve bağlamsal olarak farklı anlamsal değerler taşıyabilecek “uh-huh” (erek dil) ve “hı-hı” (kaynak dil) gibi uzlaşma göstergesi ifadeler “yakın iki değerli yapılar” olarak kabul edilir. Bu ifadelerin yazı dilindeki diliçi temsilleri farklı olabilir. Örneğin, sözlü dilde konuşan öznenin genelde vakit kazanmak amacıyla duraksama anlarını doldurmak için kullandığı bir ifade olan “um” yine aynı dilde (erek dil) “uh” olarak farklı biçimde temsil edilebilir. Benzer şekilde, aynı duraksama göstergesi kaynak dilin çevriyazı uzlaşmalarında kimi zaman “mm” kimi zaman da “ee” olarak karşılık bulur. Yaklaşık iki değerli bu yapıların devingen bir yapıya sahip diyalog ortamına yaptığı katkı göz ardı edilememelidir. Bu duraksama göstergeleri, muhataplardan birinin söz sırası alma veya söz hakkını (floor) karşı tarafa vermeme niyetinin somut göstergesi olarak yorumlanabilir. Ses perdesindeki değişimler (iniş ve çıkışlar), vurgu, ses ritmi veya hızı gibi dil ötesi öğeler de belli bir bağlam dâhilinde iki değerli veya yaklaşık iki değerli yapılara işlevsel açıdan farklı anlamlar katabilir. Örneğin, tek sözcüklü “no” sözcüğü hem erek dilde hem kaynak dilde bendeş yazı ve ses değerine sahip olsa da, erek dilde artan bir tonda (rising tone) dile getirildiğinde muhatapına “devam etmesine yönelik bir davet” anlamı içerirken, düşen bir tonda (falling tone) ifade edildiğinde kişinin muhatabının “söyleyecekleri ile ilgilenmediği ve konuşmayı sonlandırma niyeti” taşıdığına işaret eder.

3. DİYALOG ÇEVİRİSİNDE İKİ DEĞERLİ YAPILAR

İki değerli yapılar, toplumlardaki “ikidillilik” söylemi çerçevesinde irdelenmiş olsa da bu yapıların sözlü çeviri söyleminde özellikle edimbilimsel kullanımına (discursive use) değinen çalışmalar sınırlıdır (Angermeyer, 2015; Davidson, 2002; Wadensjö, 1998). Sözlü çeviride, katılımcıların erek dildeki kısmi hakimiyeti dışında, “ikidillilik” sadece sözlü çevirmene özgü bir özelliktir. Bununla birlikte, “sözlü çevirmenin çeviri edimi diğer katılımcıların eylem ve söylemleri ile karşılıklı bir müzakere neticesinde şekillenir” (Wadensjö, 1999, s. 248). Söz konusu anlık müzakere sadece dilsel bileşenleri (verbal component) bakımından ele alınmamalıdır. Sözlü çeviri ortamları doğası gereği çoklu katılımlıdır ve ortak bir dili konuşamayan katılımcıların birbirlerinin dilsel üretimlerine olan erişimleri sınırlıdır. Bu sebepten, dilsel olmayan bileşenlerin (nonverbal component) etkileşim ortamına yaptıkları katkı göz ardı edilemez. Çoklu ortam çerçevesinde, sözlü çeviride dilsel olanın dilsel olmayanla etkileşimini ve sözlü çevirmenin üzerine biçilen kalıplaşmış roller ötesinde “fiilen” ne yaptığını gözlemleyebilmek ancak mikro-ölçekli çalışmalar ile mümkün olabilir.

Özellikle kurumsal ve yarı kurumsal çeviri ortamlarında, kurumsal temsilci sahip olduğu “etkileşimsel nüfuz”un bir kısmını sözlü çevirmene bırakmak durumunda kalabilir (Pasquandrea, 2011, s. 456). Etkileşimsel nüfuz, etkileşime yön verme gücü ve sorumluluğu olarak tasvir edilebilir. Çevirmen dilsel ve dildışı tercihleri ile söz sırası alma müzakeresinde bir sonra kimin sesinin duyulacağı üzerinde söz sahibi olabilir. Her iki dilde de varlığını sürdüren özdeş/benzeş yapılar ise söz sırası alma ve iktidar pozisyonu müzakeresinde ters istikamette bir kayba yol açabilir. Örneğin, kaynak sözcüde yer alan (yaklaşık) iki değerli yapılar sözlü çevirmenin çeviri ediminde bulunmak için söz sırasını almasının önüne geçebilir. (Yaklaşık) İki değerli yapıların muhataplar arasındaki anlam müzakeresini belli bir ölçüde kolaylaştırdığı düşünülen bu tür sözcelem durumlarında, sözlü çevirmen bildirişime katılım çerçevesinin dışında bırakılabilir. Bu, çevirmenin iktidar pozisyonunun tartışmaya açıldığı şekliyle yorumlanabilir.

4. İKİ DEĞERLİ YAPILAR VE SÖZ SIRASI ALMA DÜZENİ

Bu bölümde, yüz yüze gerçekleşen sağlık çevirisi ortamlarından elde edilen görsel işitsel malzemenin² belli kesitlerinin çevriyazısı üzerinden, (yaklaşık) iki değerli yapıların kullanımının sözlü çeviride söz sırası düzeniğini nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. Konuşma çözümlemesinin kavramsal gereçleri, bir dizi düzeni (sequential organization) dâhilinde müzakere

² Araştırmanın derlemine, 2019-2022 yılları arasında, farklı tarihlerde, bir saç ekimi ve estetiği merkezinde, gerçek zamanlı saç ekimi uygulaması öncesi ve sonrası bilgilendirme amaçlı gerçekleşen iki ayrı sözlü çeviri bildirişim ortamının özgün görsel-ışitsel kayıtları oluşturmaktadır. İlgili görsel-ışitsel kayıtların akademik faaliyetlerde kullanılabilmesi için tüm katılımcılardan imzalı onam formları alınmıştır. Bu derlem, bu çalışmada kullanılan malzeme ile sınırlı olmayıp, yeni görsel-ışitsel kayıtlar ile de genişletilmektedir. Sözlü çevirmenler kurumsal katılımcı tarafından, profesyonel kamera çekimi ise araştırmacı tarafından örgütlenmiştir. Araştırmacı, kayıt süresince ilgili bildirişim ortamının doğallığına zarar vermemek için fiziksel olarak aktif katılım sağlamamıştır. Araştırmada kullanılan görsel-ışitsel kayıtlar, mikro-ölçekli benzer çalışmalar yapmak isteyen alandaki diğer araştırmacılar ile talep edildiği takdirde paylaşımaya açıktır.

edilen söz sırası alma (turn-taking) ve söz hakkı (floor) gibi sözlü dilin yapısal unsurlarının incelenmesinde yol gösterici olacaktır.

Kısaltmalar:

KT- Kurumsal Temsilci / H- Hasta / Ç- Çevirmen

1. Örnek Sözceleme Durumu

H1- yeah # that's (.) that's what I'd like [gülümseme]

evet budur budur istediğim

KT1- [gülümseyerek hafifçe başını sallar]

Ç1- böyle yapılmasını istiyorum # {evet} [gülümseme]

KT2- tamam okey # bu şekilde yapı(a)ca(ğ)z ee saç ekiminin ee süreçlerini biliyo(r) {kendisi} yine de bir üzerinden geçelim istiyorum

Ç2- ee you know the procedures of the hair transplantation but we ee want to explain again

sen biliyorsun süreci saç ekiminin ama biz istiyoruz açıklamayı yeniden

<{one more time}

bir kez daha

H2- <okey> {no problem}

tamam değil sorun

KT3- <eeee

Ç3- sorun <değil

Sözlü çevirmenin varlığında, kurumsal temsilci ve hasta arasında uygulama öncesi saç çizgisinin belirlenmesine yönelik bir müzakere yürütülmektedir. Kurumsal temsilci, hastanın fikir sahibi olabilmesi için bir kalem yardımı ile alın bölgesinde geçici bir çizgi çizerken, hasta da ayna vazifesi gören bir telefon ile çizilen çizgiyi takip eder. Hasta, çizilen çizginin yerini onaylarcasına yaklaşık iki yapılı bir sözce olan “yeah” ifadesini kullanır (H1). Aynı anda, parmaklarını yumruk şekline getirir ve başparmağını yukarı kaldırır. Dilsel olan dilsel olmayan bir davranış ile desteklenmektedir. Bu dildışı davranış evrensel uzlaşma göstergesi olarak kabul edilse de farklı kültürlerde farklı anlamlara sahip olabilir. Aynı sözcenin devamında, hasta “that's what I'd like- bu şekilde istiyorum” şeklindeki ifadesi ile eşzamanlı olarak memnuniyetini pekiştirecek biçimde gülümser. Sözel boyutta yaklaşık iki değerli bir yapı olan “yeah” ifadesi ve sözel olmayan boyutta “yukarı bakan başparmak işareti ve gülümseme³”, üçlü katılımlı diyalog çevirisinde alışıldık söz sırası düzeneğinin dışında bir dizi düzenin ortaya çıkmasına yol açar. Çevirmenin çeviri edimini beklemeksizin, kurumsal tarafın benzer bir gülümseme ile iletinin kendine başarılı ile ulaştığının tezahürü olarak başını hafifçe yukarı aşağı sallaması (KT1), bu durumun en somut göstergesi olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte, bir başka dildışı davranış olan bakış dizgesi

³ (Yaklaşık) iki değerli yapılar kavramları dilsel boyuttaki katılımcı davranışları ile sınırlıdır. Dilsel olmayan iki değerli davranışları tasvir etmek için “destekleyici iki değerli unsurlar” kavramı önerilebilir. Bu önerinin sınırlaması ise, kendi içinde yine dilsel olanın öncelendiği duygusunu vermesidir. Bu haliyle, bu çalışmada önerilen bu yeni kavram geliştirilmeye açıktır.

penceresinden bakıldığında, hastanın tüm sözce (H1) boyunca bakışlarını çevirmene yönelttiği görülür. Bu durum, görünür bir katılımcı olarak çevirmenin hasta tarafından epistemik otorite olarak kabul gördüğüne işaret eder. Bu konu bir sonraki bölümde, farklı sözceleme durumları üzerinden ele alınacaktır. Sözlü çevirmen, her şeye rağmen, hasta tarafından üretilen kaynak sözceyi çevirir (Ç1). İki değerli yapılar ve destekleyici iki değerli unsurlar bu sözceleme durumunda çevirmeni katılım çerçevesinin dışında bırakacak bir dizi düzenine yol açmış olsa da sözlü çevirmenin kaynak sözceyi çevirmesi doğru bir stratejidir. Angermeyer (2015, s. 160), çevirmenlerin bu tür yapıları bir alışkanlık eseri çevirme eğiliminde olduklarını ifade eder. Wadensjö (1998, s. 23-25) ise bu durumun alışıldık bir refleksin ötesinde edimbilimsel çerçevede ele alınması gerektiğine işaret eder. Zira özdeş/bendeş bu yapılar arasında edimsel bir eşdeğerlikten söz etmek her zaman mümkün olmayabilir.

Çeviri sözcesine müteakip, kurumsal temsilci bir önceki söylem nesnesi (saç çizgisi) üzerindeki müzakereyi bitirmek amacıyla “tamam, okey” ifadelerini kullanır (KT2). Kaynak dildeki “tamam” sözcesinin hemen ardından “okey” sözcesi ile anlamı pekiştirmesi keyfi bir durumdan ziyade muhatabını belli bir eyleme sokma niyetinin göstergesidir. İki değerli bir yapı olan “okey” ifadesi çevirmenden ziyade hasta için üretilmiş bir ileti niteliğindedir ve önceki söylem nesnesine dair bir çeviriye ihtiyaç duyulmadığına dair örtük bir ileti taşımaktadır. Kurumsal temsilcinin çevirmene söz hakkı vermeksizin yeni bir söylem nesnesine (saç ekimi süreçleri) geçiş yapması da onun bu niyetini aşikâr eder. Kurumsal temsilci, bir bakıma, söz sırası alma düzeneğini kendi niyeti doğrultusunda şekillendirmiştir. Kurumsal temsilcinin hiç susku (pause) vermeksizin yeni bir söylem nesnesine geçiş yapmasını doğru okuyan çevirmen de temsilcinin “bu şekilde yapacağız” şeklindeki ifadesini çevirme girişiminde bulunmaz. Bir önceki söylem nesnesine yönelik müzakerenin hasta açısından da sona erdiğini söylemek mümkündür. Zira hasta, kendini bildirişime odaklama çerçevesinin dışında bırakacak şekilde, kurumsal temsilci ile çevirmen arasında oluşan kısa süreli alt diyalog (sub-conversation) boyunca elindeki ayna telefona bakar. Hastanın bu tavrı, çevirmenin yeni söylem nesnesini çevirmeye (Ç2) başladığı ana kadar devam eder. Çeviri edimi başladığı anda ise bakışlarını çevirmene yönelten hasta, yeniden bildirişime odaklama çerçevesinin içine dâhil olur.

Çevirmenin “saç ekimi süreçlerini bir kez daha açıklayacakları” ifadesine hasta tarafından verilen tepki yine başka iki değerli bir yapıdır (H2). Ele aldığımız önceki örneklerden farklı olarak bu kez üç farklı iki değerli yapının (“okey”; “no problem”) ardışık olarak kullanılması söz konusudur. Kurumsal taraf, hastanın sözcesinin çevirisini beklemeksizin söz hakkını almak amacıyla sözlü dilde sıklıkla kullanılan ve düşüncelerimizi toplamak için bize vakit kazandırabilecek bir boşluk doldurucuya (gap-filler) başvurur. Buna karşın, çevirmen kısmen de olsa hastanın sözcesini çevirir (Ç3). Çevirmenin “ok” ifadesini çevirmemeye yönelik kararı, bu iki değerli yapının erek dil dizgesinde olduğu kadar kaynak dil dizgesinde de benimsenmiş ve etkin şekilde kullanılıyor olması ile açıklanabilir.

2. Örnek Sözceleme Durumu

KT1- şimdi %biz% ee a plus fue yöntemi ile işlem yapı(a)ca(ğ)z {fue saç ekimi yap(1)aca(ğ)z} ## ee fue saç <ekimi

H1- <fue

KT2- ense bölgesinden yani backgrounddan alınan saçlar ee şu kulak (.) iki kulak arasındaki bölgeden alınan <saçlar

H2- <excuse> me a moment # last time they took (.) <took the hair> just from here
bağışla beni bir dakika geçen sefer onlar aldılar aldılar saçı tam buradan

Ç1- <bi(r) saniye <geçen sefer>

H3- <over here>
buradan

Ç2- <şuradan almış>lardı

H4- <or over here> # last time it was more here
veya buradan geçen sefer daha fazla buradandı

Ç3- ama son seferde şur(a)dan almışlardı {tam bu gösterdiği yerden}

KT3- şimdi biz iki kulak arası dediğimiz ana bölgeden alı(a)ca(ğ)ız # %bunlar% dökülmemeye garantili saçlardır # bunları bi(r) çevir {istiyo(r)san}

Ç4- ee we are to harvest the hair (...) the back of the head which is the ee between the ears and
biz toplayacağız saçı arkası başın ki bu arasında kulakların ve
this the hair that (.)
bu saçtır ki

H5- that's the hair (...) for the rest of <the life
budur saç geri kalını boyunca yaşamın

Ç5- <permanent
kalıcı

KT4- ee bu bölgeyi %çok% boşalttı(aya)ca(ğ)ız {hiç merak etmesin} profesyonel bi(r) şekilde çalışılacak {or(a)da}

Ç6- we are not taking the ee too much hair ee we don't %harvest% *too much hair* that no
biz almıyoruz çok fazla saç biz toplamıyoruz çok fazla saç ki yok
worry (.) don't worry about it
endişe etmeyin endişe bunun hakkında

KT5- %fue yöntemi% ile al(a)ıca(ğ)ız {saçlarını}

Ç7- a yeah and ee we're using the method f-u-e which is the follicle (...) extraction
evet ve biz kullanıyoruz yöntemi f-u-e ki bu saç kökü çıkarma

Saç ekiminde kullanılacak yöntemin "A+ fue" olduğunu belirten temsilci, yöntemin adını aynı söz sırasında üç kez art arda zikreder (KT1). Üçüncü tekrardan sonra hastanın ağzından kısık sesle "fue" ifadesinin çıktığı görülür (H1). Bu durum ne çevirmen ne de temsilci tarafından fark edilir. Zira o esnada, çevirmenin bakışları not aldığı defterde iken temsilci de onu izlemektedir. Temsilcinin yaklaşık iki değerli bir yapı olan "fue" sözcüğünü üç kez tekrar etmesi, o sözcüğü sözün anlam odağına (rheme) yerleştirir (KT1). Temsilcinin bakışlarını çevirmene yöneltmesinin bir nedeni de söz sırası alma müzakeresi ile doğrudan ilintilidir. "Fue" ifadesinin ikinci

tekrarından sonra bir susku veren temsilci, söz sırasını çevirmene verme niyetinde olduğunu açıkça gösterir. Çevirmen bu suskuyu söz sırasını almak için geçişe uygun nokta olarak (transition relevance place) değerlendirmekte başarısız olur. Zira susku boyunca, bakışlarını not aldığı defterden ayırmaz ve bir anlamda kendini bildirişime odaklama çerçevesinin dışında bırakır. Bu durumun farkında olan temsilci söz hakkını elinde tutmak durumunda kalır ve suskunun ardından üçüncü bir tekrar ile söylem nesnesini bir kez daha vurgular. “Fue” bir kısaltma ifadesidir ve erek dilde “folicular unit extraction” şeklinde açıklanır. İçindeki her üç harfi erek dilin ses dizgesine uygun şekilde tek tek telaffuz ettiğinizde de (f+u+e), bir kısaltma olarak topyekûn seslendirdiğinizde de kaynak dildeki ses değeri ile bendeş olması bu kelimeyi en azından yaklaşık iki değerli bir yapı olarak değerlendirmemize imkân tanır. Sözcüsüne devam etmek durumunda kalan temsilci, iki eli ile iki kulak arasındaki bölgeyi işaret eder ve bir eşzamanlı olarak bir başka iki değerli yapı olan “background” sözcüğünü kullanır (KT2). Hasta, yaklaşık iki değerli bir yapı “fue” sayesinde söylem nesnesine dair hâlihazırda fikir sahibidir. Temsilcinin el işareti ile saçının arka bölümünü göstermesi ve bendeş “background” sözcüğünü kullanması ile söylem nesnesi hasta için iyice belirgin hale gelir. Hasta bu durumu bir endişesini belirtmek üzere söz sırasını almak için kullanır. Eliyle muhatabına “dur” anlamına gelebilecek bir işaretle bulunurken, dildışı olanı dilsel olan bir ifade ile de destekler- “excuse me a moment” (H2). Bu ifade de kısmen iki değerli bir yapı olarak değerlendirilebilir. Vurgulanması gereken nokta ise söz sırası müzakeresini başlatan davranışın bir dildışı kaynağa ait olmasıdır. Bu sözcelem durumunda, çevirmen tüm bu müzakerenin dışında bırakılmıştır.

Söz hakkını alan hasta yeni söylem nesnesini de belirler. Daha önce de saç ekimi yaptırmıştır ve saçının hangi bölümlerinden yoğunlukla saç köklerinin alındığını göstererek anlatır. Çevirmen bu kez müzakerenin dışında kalmaz (Ç1- Ç2- Ç3). Saç ekimine uygun saç köklerinin hangi bölgeden alınacağına ve bunun geçerli sebeplerinin anlatımına geri dönen temsilci, “bunları çevir istiyorsan” şeklindeki ifade ile çevirmen için zorunlu bir söz sırası oluşturur (KT3). Bir sonra kimin sesinin duyulacağını belirleyen, bu kez kurumsal katılımcı olmuştur. Konuşmanın hemen başında, “fue” yöntemine yönelik söyleminin çevirmen tarafından henüz çevrilmemiş olması, temsilcinin çevirmene yönelik böyle bir uyarıda bulunma ihtiyacı duyduğu şeklinde yorumlanabilir. Erek dile hâkim olmamasına rağmen, temsilcinin bu konudaki farkındalığı “fue” sözcüğünün yaklaşık iki değerli bir yapı olmasından kaynaklanır. Temsilci, çevirideki bu eksikliği gidermek için söylem nesnesini yeniden “fue” yöntemi olarak belirler (KT5). Çevirmen de bu eksikliği fark ettiğini gösterir şekilde, çeviri edimine başlamadan önce “a yeah” biçiminde bir ifadede bulunur. Kurumsal temsilciye yönelik erek dilden seçilmiş bir ifadede bulunmuş olması kabul edilir bir durumdur. Zira daha önce de bahsedildiği üzere “yeah” ifadesi yaklaşık iki değerli bir yapıdır.

5. İKİ DEĞERLİ YAPILAR VE ÇEVİRMENİN İKTİDAR POZİSYONU

Davitti (2019, s. 14), çevirmenlerin söz sırasını tanzim etme uygulamalarını çoklu model bağlamında ele alır ve çevirmenin “çoklu söz sırası (multiturn) durumunda, çeviri ediminde bulunabilmek amacıyla kendi söz sırasını oluşturmak için ne zaman ve nasıl müdahalede bulunması gerektiğini ve sözü hangi biçimde (dilsel veya dildışı) muhatabına geri vereceğini”

bilmesi gerektiğini vurgular. Çevirmenin söz sırası alma düzeneğini yönlendirebilecek yetkinlikte olması onun iktidar pozisyonu ile de yakından ilgilidir. Bu husus, aşağıdaki çevriyazı kesitinde çoklu ortam penceresinden çözümleyici bir yaklaşımla irdelenecektir.

3. Örnek Sözceleme Durumu

KT1- ikincisi # kan sulandırıcı ilaçların %tamamını% üç gün önce bırakmış olu(a)cak

Ç1- eee ###

KT2- aspirin gibi # <aspirin> gibi {kan sulandırıcı}

Ç2- <hıhı

H1- no <aspirin (?)

yok aspirin

KT- [kafayı yukarı aşağı sallıyor]

Ç3- <and you> should stop # taking some kind of medicine just like aspirin

ve sen durdurmalısın almayı bazı tür ilaçları tıpkı aspirin gibi

H2- okey

tamam

KT3- yani (...) madde de kanı akışkan %olmayacak% yani o maddeleri kullanmaması lazım

Saç ekimi uygulaması öncesi hastanın uzak durması gereken ortamları ve kullanımı yasak maddeleri sıralayan temsilci, ikinci olarak kan sulandırıcı maddelerden bahseder (KT1). Temsilci, sözlü çevirmenin bir dil içi çeviriye ihtiyaç duyduğunu fark eder. Zira çevirmen uzun sayılabilecek bir suskunun ardından (Ç1), temsilciden bir diliçi çeviri yardımı beklediğinin göstergesi olarak bakışlarını önce önündeki masaya ardından da kısa süreli de olsa temsilciye yöneltir. Çevirmenin bu talebi temsilcide kabul görür ve temsilci söylem nesnesinin (kan sulandırıcı maddeler) belirtikleştirilmesine yönelik bir dil içi çeviri ediminde bulunur (KT2). Anlamanın gerçekleştiği, en küçük söz sırası birimi (minimal turn unit) olarak adlandırabileceğimiz onaylama göstergesi (acknowledgement token) olan “hıhı” ifadesi ile aşikâr olur (Ç2). Bu gösterge, çevirmenin dillerarası çeviri edimine hazır olduğu şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın, iki değerli bir yapı olan “aspirin” sözcüğü çevirmeni kısa süreli bildirişim ortamının dışında bırakacak şekilde katılımcı çerçevede bir bölünmeye (schism) yol açar. Söylem nesnesinin, kullanılmaması gereken maddeler üzerinden ilerlediğinin farkında olan hasta, bendeş bir sözcük olan “aspirin” ifadesinin temsilci tarafından ardışık olarak iki kez zikredilmesine “no aspirin” (aspirin yok) soru sözcüğü ile tepki verir (H1). Temsilci de soru-cevap bitişik çiftinin (adjacency) çevirmene ihtiyaç duyulmaksızın başarılı bir şekilde tamamlanmasına imkân sağlayacak bir dildışı davranışta bulunur ve hastanın soru sözcüğünü onaylarcasına başını yukarı aşağı sallır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, hastanın soru sözcüğü esnasında bakışlarını kime yönelttiğidir. Zira bu dildışı davranış sorunun cevabının kimden beklendiğinin göstergesidir. Bu sözceleme durumunda, çevirmenin iktidar pozisyonunu güçlendirecek bir davranış ile hasta, bakışlarını çevirmene yöneltir ve onu kendinden cevap beklenen (responder) muhatap olarak konumlandırır. Çevirmenin, kurumsal katılımcının hasta tarafından oluşturulan soru sözcüğüne verdiği tepkiyi fark edip etmediği yoruma açıktır. Bununla birlikte, çevirmen kendi iktidar pozisyonunu pekiştirmesine katkı verecek şekilde kurumsal tarafın sözcüklerini çevirir (Ç3). Hastanın, iki değerli

yapı olan “okey” ifadesi müzakerenin uzlaşısı ile son bulduğuna işaret eder (H2). Söz konusu bendeş uzlaşısı göstergesine karşın, temsilcinin aynı söylem nesnesi üzerinden ilave bir söylem üretmesi ise hastanın soru sözcüsüne verdiği dildışı tepkinin doğruluğunu sorgulama niyeti olarak yorumlanabilir (KT3). Temsilci, benzer bir söylem içeriği ile bilginin alıcısına doğru şekilde ulaştığının sağlanmasını yapmak niyetinde olabilir. Bu durum, çevirmenin kurumsal temsilci gözünde de iktidar sahibi, yetkin muhatap olduğunun somut bir göstergesidir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, diyalog çevirisine yönelik daha kapsamlı bir anlayış geliştirebilmek için çoklu ortam yaklaşımının benimsenmesinin önemi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, üçlü katılımlı sağlık çevirmenliği ortamında, söz sırası alma mekanizması ve iktidar pozisyonu gibi iki makro yapısal unsur mikro ölçekli (yaklaşık) iki değerli yapılar bağlamında ele alınmıştır. Mikro ölçekli bir çalışmanın gereği olarak, gerçek diyalog çevirisi ortamlarının görsel işitsel kayıtlarından faydalanılmıştır. Görsel işitsel malzeme, ilgili sözlü çeviri ortamının tüm yönleri ile gözlemlenmesine imkân tanır. Zira anlamın karşılıklı olarak müzakere edildiği bu sözceleme durumlarında, dilsel olan kadar dilsel olmayan unsurlar da eşit ölçüde önem arz eder. Çoklu ortam yaklaşımında, birini ötekinin önüne koymanın sağlıklı bir çözümlemenin önündeki en büyük engel olduğu görülmüştür.

Her iki dilde de varlığını sürdüren bendeş (yaklaşık) iki değerli yapılar, anlam müzakeresinin yanı sıra söz sırası alma ve iktidar pozisyonu müzakeresinde de söz sahibi olabilir. Sözlü çevirmenin iki değerli yapılara yönelik çeviri stratejisi, onun söz konusu müzakerede var olma çabası olarak karşımıza çıkar. İki değerli yapıların çevirmeni bildirişime katılım çerçevesinin dışına itmek suretiyle diğer iki muhatap arasındaki anlam müzakeresini kısmen de olsa kolaylaştırıyor gibi bir görüntü vermesi, çevirmeni çeviri ediminde bulunmaktan alı koymamalıdır. Zira (yaklaşık) iki değerli yapılar farklı kültür coğrafyalarında farklı toplumsal uzlaşılar ile eşleşebilir. Ayrıca, iki dilde de var olan bendeş bir yapı o sözceleme durumu özelinde edimbilimsel açıdan farklı bir anlam ifade etme riskini de beraberinde getirir.

Belli sözceleme kesitlerinin çevriyazısı üzerinden ele alınan (yaklaşık) iki değerli yapı örneklerinde, çevirmenin söz sırası alma düzeneğini yönlendirmek suretiyle bir sonra kimin sesinin duyulacağına doğrudan tesir ettiği görülmüştür. Bu onun iktidar pozisyonunu da güçlendiren bir durumdur ve muhataplarının dilsel ve dildışı söylem ve eylemlerinde birlikte bir etkileşim dâhilinde gözlemlenebilir. Alanyazına katkı verecek diğer mikro ölçekli çalışmalar, bu çalışmanın bulgularının sorgulanması ve karşılaştırılması için ihtiyaç duyulan verinin elde edilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Angermeyer, Philipp Sebastian (2015). *Speak English or What? Codeswitching and interpreter use in New York City courts*. New York: Oxford University Press.
- Bateman, John, et al. (2017). *Multimodality. Foundations, Research and Analysis. A Problem-Oriented Introduction*. Berlin/New York: de Gruyter.

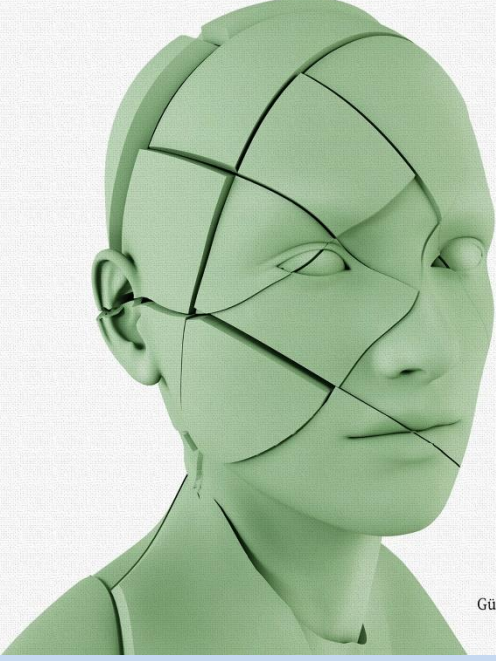
- Davidson, Brad (2002). "A model for the construction of conversational common ground in interpreted discourse". *Journal of Pragmatics*, vol. 34, pp. 1273–1300.
- Davitti, Elena (2019). "Methodological explorations of interpreter-mediated interaction: novel insights from multimodal analysis". *Qualitative Research*, vol. 19, no. 1, pp. 7–29.
- Gumperz, John (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jewitt, Carey (2009). "An introduction". In C. Jewitt (Ed), *The Routledge handbook of multimodal analysis* (pp. 1-7). Abingdon: Routledge.
- Jewitt, Carey, et al. (2016). *Introducing Multimodality*. New York: Routledge.
- Kress, Gunther and Theo Van Leeuwen (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold Publishers.
- Pasquandrea, Sergio (2011). "Managing multiple actions through multimodality: Doctors' involvement in interpreter-mediated interactions". *Language in Society*, vol. 40, no. 4, pp. 455–481.
- Wadensjö, Cecilia (1998). *Interpreting as Interaction*. London: Routledge.
- Wadensjö, Cecilia (1999). "Telephone Interpreting and the Synchronization of Talk in Social Interaction". *The Translator*, vol. 5, no. 2, pp. 247-264.
- Woolard, Kathryn Ann (1998). "Simultaneity and Bivalency as Strategies in Bilingualism". *Journal of Linguistic Anthropology*, vol. 8, pp. 3-29.

Ek 1. Çevriyazı Uzlaşmaları

- KT1- anonim kısaltmalar, konuşma sırası
- (?)- soru değeri olan söylem
- #- durak(lama)
- (.)- eksik kalmış, tamamlanmamış sözce
- (r)- sözlü dilde söylenmeyen lakin okumayı kolaylaştıran sesbirimler
- eee- söz arası tereddüt ifadesi
- {...}- söylem sonu yorum sonrası unsurlar
- [...]- gülme, baş sallama gibi dildışı eylemler
- <...>- ses katlaması
- *...*- hızlı telaffuz edilen söylem bölümleri
- (...)- anlaşılamayan bölümler
- %...%- vurgulu söylem

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

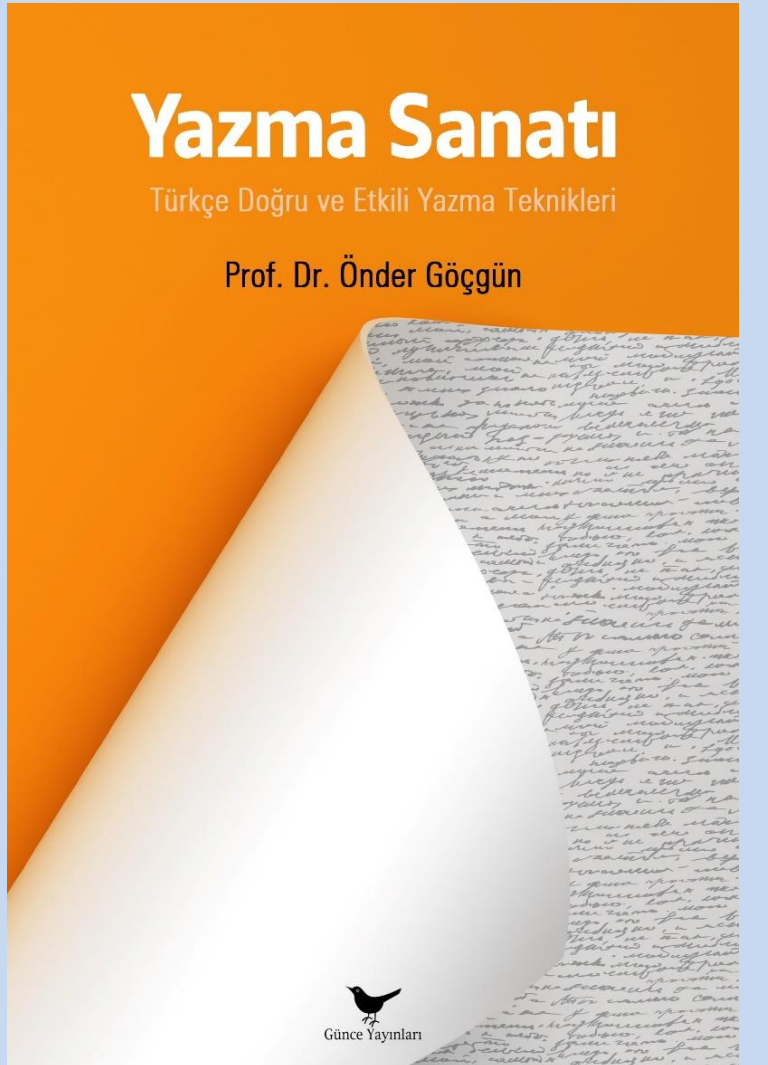

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları